

138 Disp. VI. De Obligationibus Justitiae distributivæ.

& alii, ratio est, quia testis ex sola charitate testari tenetur, & consequenter nolens abque pecunia testari, peccat solum contra charitatem, peccatum autem contra charitatem non obligat ad restitutionem. Negant Molina, Lessius, Card. de Lugo, & aliquod ex contrario fundante probant, quod testis teneatur ex iustitia verum dicere. Verum quia neutrū est universaliter verum, nempe quod testis ex sola charitate teneatur verum dicere, ut ait prima opinio, & quod semper ex iustitia teneatur verum dicere, ut inquit secunda expedite dicere cum Aetefano loc. cit. quod qui dedit pecuniam cum repetere potest, si non dedit animo corrumpti testem, sed ut sibi iustitiam conservaret, si vero non repetit, licet potest eam retinere. Quamvis aliqui negent, communior tamen sententia affirmat. Ratio est, quia licet possimus opinionem probabilem tueri relata probabilitati, ut fuisse ostendimus lib. 2. sent. disp. 3. q. 3. art. 1. Tunc quia pars, cuius causa est probabilis, in concilio probabilitori non peccat se defendendo; ergo neque peccat Advocatus ejus patrocinium assumendo. Nec oblitus, quid Judge tenetur, ferre sententiam pro parte probabilitori, atque ideo Advocatus causam minus probabilem defendere non posse, quia hoc petere a Judge id, quod Judge licet facere non potest. Non oblitus, inquam, quia ut ait Card. de Lugo disp. 4. sect. 1. num. 9. & nos quoque disp. cit. num. 144. non currit partis de Judge, & de Advocato, quia ut ibi dictum est. Judge ex officio tenetur partem probabilitorem eligere, quia ejus officium est definire, & jus inter partes litigantes, Advocatus vero tamen obligationem non habet, quia ejus officium non est definire, & jus inter partes dicere; sed tantum parti uni litigantium affilere, & patrocinium adferre, nec defendendo partem minus probabilitatem illuc iudicium iudicari suadet, non enim suaderet, quod pro parte minus probabilitatem; sed suaderet conatur partem sui Clientis esse veriorem, ut modo Judge convincatur, & putando illam esse probabilitatem pro ea iustitia; non enim tenetur iudicare pro parte probabilitatem utcumque pro ea que ipsi probabilitas videtur. Additum tamen nullum in hoc causa teneri Advocatum monere Clientem suum de minori probabilitate causa, ne frustra eum in lumpibus multum involvat.

53 Tertia conditio est fidelitas in agitatione cause, unde debet Advocatus secreta causa parti contraria manifestare, sic enim adversarium iuvaret contra Clientem, atque ita contra proprium officium faceret; in quo causa etiam ad restitutionem tenetur, si eam ob causam Clientis causam amittit alias victimas, quia contra suum officium fecit, nec fidelestat, sed debitam diligenter adhibuit ad causam obtinendam in favorem sui Clientis. Cum hoc tamen fiat, ut notar. Card. de Lugo l. cit. quod si acculac. iniuste procederet, & propter iniustitiam accusatione reus capite damnum esset, Advocatus accusatoris si sciens, statim accusatoris prodere tenetur, & id in iudicio testificari, se opus esset, ut innocentem defendet; si vero non esset se iniuste regam a sententia capitali protegere, non posset adhuc eius iniustitiam prodere, sed solam debet ei tutelem deferre. Ratione etiam huius tertie conditionis est Advocatus causarum expeditionem cum praeiudicio Clientum differat, vel polponat, aut plures acceptet, quam expidere possit peccat contra fidelitatem, ac ad restitutionem tenetur, ut & omnium dannorum, quia per eius impietatem; militiam, vel negligientiam Clientis incurrit. Peccat denique Advocatus contra fidelitatem, si utriusque parti patrocinio, quis repugnat, ut partem utramque & qualiter defendat, hoc tamen in diversis causa sceluso scandalo non repugnat. Ita Azorius, Lessius, Reginaldus, Valentia, Aragonius, Bonacina, & plures alii, qui etiam advertant, Advocatum non teneri candem adhibere diligentiam in omnibus causis, & causis, sed maiorem, vel minorem pro negotiis, & causa qualitate; & ide quod quando causa difficultas est, ac magni momenti, magis studium adhibere tenetur, quam dum causa facilis est, & exigui momenti.

54 Secunda conditio est iustitia in exhibendo patrocinio, qui enim scienter causa sequitur iniustiam, graviter peccat, & teneatur ad compensationem damnum omnium inde consequentium; unde parti contraria ex peccato omisionis restituere debet, quia tuis illi causa positiva damni Clienti vero suo teneatur restituere ex peccato omisionis, quia ex officio tenebatur eum monere de iniustitia causa. Quid apudesse additur, quia si Clienti causa iniustitia constabat, licet ab obligatione restituendi parti contraria non liber, cum eis patrocinio fuerit illi causa positiva damni; liberatur tamen ab obligatione restitutions causa Clienti; quia iniuriam illi fecisse non censetur, dum ei iniustitia causa constabat; cum scienti, & volunti iniuria non fiat. Quando etiam causa nihil feri probabilitatis habet, ita ut vix moraliter sit aliquis spes item vincendi, & obtinendi, & quod apud Judices semper restituatur tale patrocinium regulariter suscipere non licet, quia facit, ut Clienti sine fructu, & abque sua obtinendi, tempus & pecuniam perdat. Quod si causa dubia sit, nec satis ex utraque parte iniustitia causa dignoscatur, poterit quidem Advocatus talis causa patrocinium affumere, dummodo paratus sit ab illius patrocinio abstineri, si in progressu litis causa iniustitiam deprehendat. Lessius, Molina, Billius, Layman, Bonacina, Lugo, & alii psalmi, & ex nostris Aetefani lib. 1. tit. 39. citat. art. 1. ubi hanc regulam tradit pro recto causarum patrocinio, quod Advocatus ab initio litis examinat diligenter causa qualitatem, & si eam videtur iustum, si voluerit, eius patrocinium affumus; vero iniustam renunt, ne causam affumus iniustum, vel despatam, & si forte eam ab initio ignoranter accepit, & in processu potesta taliter cognoverit, ceteris ab eius patrocinio, vel

Clientulo suo confusat, quod cedat, vel componatur cum Adversario sine illius damno, & salarium hactenus receptum restituar.

55 Quamvis autem convenient Doctores, quod quando causa unius nisi probabilitatis habet, ut vix moraliter sit in causa spes obtemperandi, regulariter Advocato non licet ejus patrocinium suscipere, & e contrario quando Advocatus, facta prudentia examine inventit causam sequē dubiam, vel sequē probabilem posse eam prudenter affumere. Difficultas tamen est, quando causa utriusque partis est probabilis, alterius tamen probabilitatis, si non dedit animo corrumpti testem, sed ut sibi iustitiam conservaret, si vero non reputat, licet potest eam retinere. Quamvis aliqui negent, communior tamen sententia affirmat. Ratio est, quia licet possimus opinionem probabilem tueri relata probabilitati, ut fuisse ostendimus lib. 2. sent. disp. 3. q. 3. art. 1. Tunc quia pars, cuius causa est probabilis, in concilio probabilitori non peccat se defendendo; ergo neque peccat Advocatus ejus patrocinium assumendo. Nec oblitus, quid Judge tenetur, ferre sententiam pro parte probabilitori, atque ideo Advocatus causam minus probabilem defendere non posse, quia hoc petere a Judge id, quod Judge licet facere non potest. Non oblitus, inquam, quia ut ait Card. de Lugo disp. 4. sect. 1. num. 9. & nos quoque disp. cit. num. 144. non currit partis de Judge, & de Advocato, quia ut ibi dictum est. Judge ex officio tenetur partem probabilitatem eligere, quia ejus officium est definire, & jus inter partes litigantes, Advocatus vero tamen obligationem non habet, quia ejus officium non est definire, & jus inter partes dicere; sed tantum parti uni litigantium affilere, & patrocinium adferre, nec defendendo partem minus probabilitatem illuc iudicium iudicari suadet, non enim suaderet, quod pro parte minus probabilitatem; sed suaderet conatur partem sui Clientis esse veriorem, ut modo Judge convincatur, & putando illam esse probabilitatem pro ea iustitia; non enim tenetur iudicare pro parte probabilitatem utcumque pro ea que ipsi probabilitas videtur. Additum tamen nullum in hoc causa teneri Advocatum monere Clientem suum de minori probabilitate causa, ne frustra eum in lumpibus multum involvat.

56 Quarta conditio est fidelitas in agitatione cause, unde debet Advocatus secreta causa parti contraria manifestare, sic enim adversarium iuvaret contra Clientem, atque ita contra proprium officium faceret; in quo causa etiam ad restitutionem tenetur, si eam ob causam Clientis causam amittit alias victimas, quia contra suum officium fecit, nec fidelestat, sed debitam diligenter adhibuit ad causam obtinendam in favorem sui Clientis. Cum hoc tamen fiat, ut notar. Card. de Lugo l. cit. quod si acculac. iniuste procederet, & propter iniustitiam accusatione reus capite damnum esset, Advocatus accusatoris si sciens, statim accusatoris prodere tenetur, & id in iudicio testificari, se opus esset, ut innocentem defendet; si vero non esset se iniuste regam a sententia capitali protegere, non posset adhuc eius iniustitiam prodere, sed solam debet ei tutelem deferre. Ratione etiam huius quartae conditionis est Advocatus causarum expeditionem cum praeiudicio Clientum differat, vel polponat, aut plures acceptet, quam expidere possit peccat contra fidelitatem, ac ad restitutionem tenetur, ut & omnium dannorum, quia per eius impietatem; militiam, vel negligientiam Clientis incurrit. Peccat denique Advocatus contra fidelitatem, si utriusque parti patrocinio, quis repugnat, ut partem utramque & qualiter defendat, hoc tamen in diversis causa sceluso scandalo non repugnat. Ita Azorius, Lessius, Reginaldus, Valentia, Aragonius, Bonacina, & alii psalmi.

57 Quarta conditio est, ut pro patrocinio causa iustum premium accipiat, quod si taxatum est, non licet ultra hoc accipere, ubi vero non est taxatum, sufficit premium naturale, vel quod haberet tale iudicium prudentem, attēta negotii qualitate dignitate, scientia, & peritia, Advocati, & labore, quem impedit, ac demum confundit approbat. Non licet cum Clienti convenire de pretio post in hoiam item; sed vel ante exp. tam, vel post finitam, ut colligitur ex cap. Infames 3. q. 7. & ratio est, quia polponam Clientis sua instrumenta ostendit, cogitur quodlibet pretioflare, non prodatur. Queres, an Advocatus integrum posset recipere stipendum pro lite sibi absolutè promissum, si Clientis item inchoata deferat, & ob id Advocatus eam non prosequatur. Responde Bonacina loc. cit. cum Molina, Reginaldo, Azorio, & aliis posse recipere, si stipendum sicut absolute pro labore assignatum, non habita ratione temporis, quia per ipsum non stetit, quin laboraverit; sicuti conductor, qui re conducta non uitio ut ipius culpat, tenetur integrum folvere pensionem L. Qui operas si. locat. Quares rursus, an Advocatus posset recipere salarium annum a Clienti, cuius nullam causam in illo anno patrocinatus est. Negant aliqui,

quia

Quæstio I. Articulus I.

139

quia salarium debetur pro labore, quem in illo anno non subiit. Affirmant alii, quia non fecit per eum, quin advocaret, & in illo anno habuit obligationem in habitu, quia obligatio est prioritatis estimabilis. Alii tandem probabilis media gradulantur via dicentes, salarium talis anni non integrum folvendum esse, sed diminuendum arbitrio boni viri, nam si Clien in illo anno habuerit lites, si pote multis labores sustinuerit, quos de facto non sustinuit. Ita Rebellus, Diana, & plures alii. Petet tandem, an Advocatus aliquando tenetur gratis patrocinari pauperibus, & affirmative respondendum est cum communis, quando alter ipsi subveniri non potest, eadem ratione quod tenetur omnes subvenire laborantem extrema, vel gravi necessitate, & tamen necessitatem patienti misericordie opus impendere ut fuisse ostendat Doctor. d. 30. qu. un.

58 Denique hoc omnia servata debita proportione, etiam de aliis Officibus intelligi debent, nempe de Procuratore, Notario, & Secretario, tenentur enim i. omnes justi, & fideli- ter officium suum exercere, sive ex debito numeris tantum, sive etiam ex iuramento tenentur etiam omnia fieri ad officium suum spectantia, debitamente adhibere diligenter, praefatam etiam omnia necessaria, terminos justos petendo, & appellando quando opus fuerit, non tamen tenetur in omnibus causis eandem adhibere diligenter, ut supra de Advocato dicimus, sed majorum, vel minorum pro causa qualitate. Unde peccant, si lites iniquas suadeant, si secretum violent partibus, vel carum sollicitatoribus tradendo processus, vel Scripturas originales, quas non debent, si stipendiis accipiunt majus juro, vel ultra premium taxatum, si denique odio, vel amore, spe, vel timore officii suis abutantur. Item Procurator, seu Notarius tenetur habere scientiam factem mediocrem eorum, quia ad ipsius officium spectant, quilibet enim a scientia tenetur, ut ritè munere suo fungi possit, quia ad proprium

DISPUTATIO SEPTIMA DE RESTITUTIONE IN COMMUNI.

59 CERTUM est, apud omnes tractatum hunc de restitutione spectare ad materiam de Justitia, & Jure, cum ad Jutitiam stricte acceptam, de qua hic est fermo, spectet aliquem injuriam non afficeret, & si afficiatur, ipsi illud restituere in quodam passus est, vel aquivalentem; cum restituere sit damnificatum in pristinum statum reponere per redditionem totius juris, quo ante privatus fuerat ex L. Restituere. ff. de Verborum significacione & L. Præterea ff. de rei vendice. Ratioraliter autem tractatum de Restituzione in hunc locum reservavimus post disputacionem de Contractibus, quia Restitutio notitiam contractuum supponit, ex quorum vel obliterantia, vel transfiguratione bonorum, ac iurium, restitutio sepe oritur, id est singulorum contractuum iam explicata natura, quando, cui, & à quo sit facienda restitutio, facile dignoscetur; agendum autem prius de Restituzione in genere, & postea in particulari circa pecuniarum bonorum genera, quia etiam facient diversas restitutions species, & ex multis, quia in hac materia Theologici disputationi solent, præcipua, & leitu maximè necessaria felicemus.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura Restitutions.

60 Utrum naturam, & essentiam Restitutions exacte dignoscere valeamus, ab initio disputationis huius inveligandum est, cuius virtus actum apud omnes indubitate est, cum qualitate ponere inter eas iuris, & debiti alterius, quod praestat restitutio, sit ex suo objecto honestum, & ratione conforme, ac proinde alicuius virtutis actus, itaque solum in controversiam vertitur, an sit actus solum ju-

situs commutativa, ut communiter asseritur, & ratio dubitandi est, quia non solum ex violatione iustitiae commutativa, sed etiam distributiva, & aliarum quoque virtutum restituendis obligatio configurare videtur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quod sit Restitutio, & cuius virtutis alius.

61 Vt agolent Restitutions definitiones à Theologis affigant, D. Th. 2. 2. qu. 61. ar. 1. Restitucionem definit, quod est alienus in sua possessione iurata statuit, vel in dominio, quia definitio a nominis interpretatione defumpta est, restituere enim debitum videtur quafliquid in pristinum statum flueret, unde L. cit. Restituere, ff. de verborum significacione & L. Præterea ff. de rei vendice. Ratioraliter autem tractatum de Restituzione in hunc locum reservavimus post disputacionem de Contractibus, quia Restitutio notitiam contractuum supponit, ex quorum vel obliterantia, vel transfiguratione bonorum, ac iurium, restitutio sepe oritur, id est singulorum contractuum iam explicata natura, quando, cui, & à quo sit facienda restitutio, facile dignoscetur; agendum autem prius de Restituzione in genere, & postea in particulari circa pecuniarum bonorum genera, quia etiam facient diversas restitutions species, & ex multis, quia in hac materia Theologici disputationi solent, præcipua, & leitu maximè necessaria felicemus.

et proximus, quod violetur, sed ea tantum lassio, quae est contra iustitiam in qua propriè injuria inferitur ledendo aliquod proximi, quod habet in re, vel ad rem, in qua dannum patitur, quod variis modis contingere potest v. g. furando, defraudando, destruendo, rem alterius occidendo, honore rem fraudando, & similia; additur tandem ad equalitatem res, ut intelligatur, quod talis qualitas pertinet ad iustitiam commutativam, ut si sis habeas ad centum, totidem tibi restituam, & nihil minus.

4 Dices, hanc definitionem non comprehendere restituendum, quam quis tenetur facere, quando bona fide, & sine peccato accipit alienum pugnare esse suum, & postea cognoscit esse alienum, quandoquidem in tali calo non fit restituere nisi injuria ablatum. Respondetur negando assumptionem, nam injuria damna, quae est radix restitutions, duplex esse potest, unde formalis quia nimur quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet malam fide, id est, cum fecit, vel scire posuit, ac debet ad sibi non licere, & rem non esse suam; altera materialis, ut v.g. cum quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet bonam fide, id est probabilitate judicans sibi licere, vel rem esse suam. Itaque alia definitio etiam restitutions in argumento obiectum comprehendit, si capiatur iniuncta acceptio pro iniuncta acceptione ho, vel illido modo, id est, materialiter, vel formali, est, enim iniuncta acceptio materialiter, qua etiam postulata potest innitula quaque formaliter, quia licet ad initia facta iniuncta non fuerit, quia bona fide alienum acceptum prius esse suum; tamen continuata post illius causa rei retentio fit in iusta etiam formaliter, cum cognoscitur esse alterius; nec alii quis tenetur restituere, antequam feliat res acceptam, vel retinetur etiam a seipso. Ita Lewis, Layman, Bonacina, Pontius et nostris, & illi patrini. Hac igitur est vera, & propria definitio restitutions, ut, haec de quo loquerimur, & coincidat cum definitione & Scoto infinita causa, 15. q.2, ar.4, in principio, dum inquit ex quinto Descalogi precepto ad restituendum teneri, quae rem alienam retineat, invito domino, ex his enim verbis colligimus, Restitutions igitur acceptam, quia ea in praesenti est servatio, esse reditudinem eti alienam invito domino, seu redditum, quoniam illius rei, qui iniuncta ablatum est.

5 Hinc infert Doctor loc. ex quomodo restituio a satisfactio-
ne differat, differat enim a satisfactione tam generaliter, quam
specialiter dicta, quia satisfactio communiter, seu generaliter
accepta est redditio equivalentis alias indebiti, & redditio equivalentis
alias indebitum pro peccato ei, in quem peccatum; non
se autem restituio, quia sicut fieri potest oblique penitentia,
aut in peccato, siquid ab aliis oblique penitentia, non
peccato potest redditio proxima, quod fuit eis, sicut in iuriis
reditus creditoris ab aliis omnis satisfactione ad peccatoris re-
conciliationem pertinet. Confiniatur accepio satisfactionis propriis,
& specialiter pro ea, que est tertia pars peni-
tentie, restituio non est satisfactio, quia de congruo requiri-
tur restituio in re, vel in voto ante omnem partem peni-
tentie, sicut celsatio a peccatis, sed satisfactio, que est tertia pars
penitentie, non requiritur ante alias duas partes penitentie
inclusum sequitur contritionem, & confessionem; item satisfactio
specialiter sumpta, ut est testis pars penitentie, iniungitur a
Sacerdoti; restituio autem non iniungitur a sacerdote, sed a
lege divina. Tandem differentia restituio, & satisfactio quod
per restituitionem non remittuntur peccatum, sed tantum a pec-
cando celsatur, ministrum a retentione rei aliena, invito domi-
no; per satisfactionem vero remittuntur quantum ad ponam
restitutione capula, quod est solitus pro peccatis debito. Adhuc tamen
verum est, quod vulgariter, & in communi modo loquendi
promiscue, pro eodem iuri, solet satisfactio, & restitu-
io, & in iure Canonico idem significare videtur hae duo, re-
tenuerat etiam in hoc vulgariter sensu non idem significant, sed
differunt, tamquam superius, & inferius, quia omnis restitu-
tie est satisfactio, non est contra, qui enim pro se facticius, vel
pro anima Purgatoriis, non dicitur restituere, sed factificare.
Itaque satisfactio tripleter sumi potest, vel communis, ut
importat actum, quo alteri facimus sati, hoc est, quantum
debetum sibi importat actu, quo facti cuique debito pene-
tia, vel precepti, quo pacto dicimus satisfacere parentibus per
pietatem & Superioribus per obedientiam, Majoribus per obser-
vantiam, & sic de aliis humilibus; in hoc sensu restituio dici
potest species satisfactionis in hac auctoritate sumpta; quia
satisfactio non sit temporis redditionem, ex aequalitate, ar-
si violetur, non obligat ex se ad restituitionem, licet ratione juris
sit stricte sumptu annexi potest quis obligari ad restituitionem,
quod apto exemplo ibi declaravimus; si quis enim v. g. mille
aureos relinquat studiosi Collegii aliquos distribuendo juxta
enipotiam, vel restituitionem illi cui incumbit talis distri-
butivo facienda, forma iustitiae distributiva servare tenetur
hunc modo, ut ea sit proportio pecuniae, quam unus accepit,
ad pecuniam alteri tradendam, qualis reperitur inter eruditio-
nem unius, & alterius sit traditionis ratio habenda. Quid si di-
tribuendo talem non servet proportionem, peccat contra iusti-
tiam distributivam; & simul contra commutativam, quia ei
obvenientia ex donatione alterius, cum enim donator haec pro-
portionem in distributione servari voluerit, perinde est, ac si
singulis certam pecunia summan agnoscet; unde ex hoc capite
potes distributor ad restituitionem tenetur ei, cui iniuriam fecit.
Hoc idem ibi declaramus exemplo Principis in oneribus distri-
buendis, vestigialibus &c. si enim proportionem non servet inop-
ia, vel facultatis iudiciorum, & tantum imponat pauperi,
quantum diviti, peccat non tantum contra iustitiam distributivam,
sed etiam contra commutativam, quia pauper habet ius
fructuum in rem suam sibi ablatam, & ex hoc capite Princeps ad
restituitionem tenetur ei, cui iniuriam fecit, & damnum intu-
lit; ergo restituio proprii, & per se loquendo est actus tantum
iustitiae commutativa.

6 Haec, inquam est communis opinio, quam etiam ex no-
stris fratribus Faber disp. 5. o cap. 1. in fine, & Alfonso 5. tit. 33.
art. 1. ubi ad restituitionem esse actum iustitiae commutativa,
qua restituere est aliquem rei statuere in possessionem, vel
dominium rei sua, & ita attendunt ibi aquilas iustitiae secundum
recompensationem rei ad rem, que pertinet ad iusti-
tiam commutativam, & ita loquuntur Scotti omnes, uno
excepto Vulpio, tr. 3. part. 3. disp. 100. art. 1. ubi ad restituitionem
esse actum iustitiae manifestissimum, quam iustitia commu-
tativa, id est, alterius speciei nobis notioris, quam tamen speciem,
qua, & qualis sit, nunquam ibi declarat. Ex eo autem
probat restituitionem non esse actum iustitiae commutativa,
qua restituitione non sit temporis redditionem ex aequalitate, ar-

potest species sacerdotis, & potest species sacerdotis, quia
per restituitionem fit satis alteri. Secundum potest sumi com-
munitate, ut aiebat Doctor loc. cit. pro redditione equivalentia-
tis alias indebiti pro peccato ei, in quem peccatur, sed
pro satisfactione ad peccatoris reconciliationem pertinente. Tertio
tandem sumi potest propriete, & magis specialiter pro
eis, qui est tercia pars penitentiae, & dicunt satisfaciere Sa-
cramentalis, & in hoc duplice sensu restituio non est pars,
qua restituio non est semper per redditionem aequivalentis, ut
huius rei accepte redditur secundum quantum compensatione
nem alterius rei per aequivalentiam, aliquo nullus teneretur
ex iustitia redire proprio domino eamdem numero rem ac-
cepit, ergo inesse restituitione afferitur generice actus iustitiae
commutativa per compensationem rei ad tem. Confirmat
qua in redditione illiusmerit, qui invito ablata est, nul-
la appetit commutatio, non in substance, quia restituunt e-
adem.

em numero; non in titulo, quia dominum semper perseverat
enem proprium dominum, in possessione sola accidit, aliquod
que verba expressè significant obligationem satisfaciendi pro
damno oriri ex iure alterius, ac proinde ex iustitia.

ARTICULUS SECUNDUS.

An Restitutio sit necessaria ad salutem, & an ex precepto affirmativo, vel negativo, unde oriatur.

Pro resolutione questio quia intendit quia unicuique regnante iuris servare, inde quia injuriam intulit, fivem rem adhuc habeat, sive non, neuer refutare, & quidem tantum quantum est illi damnum secundum, que est aquilas arithmeticā à iustitia commutati-va intenta re ad rem, & licet, quando eadem res numero refutari, nulla appetat commutatio in substantia, quia eadem numero relitetur, neque in titulo, quia dominium semper apud proprium dominum perseverat; ad hoc nihilominus ut aquilas iustitia commutativa dicatur talis restitutio, sufficere commutatio quoad possessionem, alioquin redditio commoda-tio non efficit actus iustitiae commutativa, quia in commodato non transferitur dominium, sed tantum usus, & possessio, & eadem numero restitutio.

8 Sed contraria allatam doctrinam obici solet. Primo quoddebet
sitio non sit actus solius iustitiae, sed etiam alliarum virtutum
cum, sicut enim aliquae virtutes prater iustitiam, ex quarum
negligentia proximus patitur aliquod damnum, tali quare
violatio auctoritatis ab alio, quod laudes tenetur restituere,
tutus in violatione virtutis observantiae; & qui enim alium af-
fecit contumelie teneatur illi iustificare. & ius laesum reinte-
grare perendo veniam, vel per aliquem actum honoris; & hic
actus non videtur esse actus iustitiae, sed virtutis observantiae,
cuius munus est singulis honore debitum reddere, nam ad
invincibilis, vel impotentiam, aut animam legittimam suam
non faceret id, quod homo modo necessest illud, adhuc tamen
salvari posset. Ex qua differentia loc. cit. ex profecto declarata
aliud etiam nascetur dictum inter haec, quod id quod obligat
in ratione modii obligat etiam in ratione pracepti, siquidem
maior necessitas inferit minorem, unde omnia ad salutem ne-
cessaria sunt pracepta, sed sibi pracepto cadunt, illud vero,
quod obligat in ratione pracepti tantum, non obligat in ratione
modii, cum sua positione illius in quibusdam circumstantiis
possit alia extrema obtinetur. Hos pragnotato.

11 Dicendum est, Restitutionem esse utique ad salutem ne-
cessariam iuxta illud Aug. epist. 14. ad Maccedonium ad Gratianum
relatum Can. 1. Series 14. qu. 6. Non remittitur peccatum, nisi re-
stitutum ablatum, non quidem necessitate mediis, sed necessitate
praecepti. Ita Scot. d. 15. ciz. q. 2. art. 4. in principio, & est com-
munis in omni schola, & ratio est, quia quod est necessitatem
necessitate mediis licet omittatur fine culpa, aut aliter non ob-
id obtinetur finis, quomodo liber medium non ponatur ut
constat de baptismo re ipsius infantum; at fine positione res-
titutionis in quibusdam casibus, & circumstantiis potest obtinere
finis supernaturalis, nam quadam causa excusare possunt
restitutione, que si perpetuo durent, poterit quis ab illo dubio
felicitate in secessu secessus, ut ex parte de confessione

9 Ad primum respondent communiter DD. negando minorem, nam licet actus honorandi, quarens est debitus ratione virtutis, ut alterius excellenter ad virtutem observantia spelet; et item tamen auctor, quando debetur pro dehonoratione, & contumelia praecedenti refacienda, est actus iustitiae commutativa debitus ad iniuriam illatam refaciendam si licet enim homines ius iustitiae rigorosum non habeant ad possumvit honorem, qui alii prefari debent; habent tamen ius proprium, & rigorosum ad actum negativum aliorum, & immunitatem quasi quandam ab omni dehonoratione. & contumelia, quae si quis alium contumeliam afficiat, debet illi ex iustitia satisfacere venientem perendo, vel per aliun actionem honoris, qui ad satisfactionem fatis esse iudicatur. Ad alium negatur maior, ex violatione enim iustitiae distributive precise non nascitur obligatio restitutio eius quod si interdum ex tali violatione nascitur, non nascitur, nisi concomitant, & nisi in casu, in quo ex violatione iustitiae distributiva simul adinficitur, & in voltice violatio iustitiae commutativa, ad proportionem negatur aliquid sumptum, non enim semper ad eandem specie virtutem non infere damnum, & illud refaciere, potest enim peccatum contra unam virtutem per aliam refaciari, ut salutem confeat qui non faciat restitutio, ut pater de confiturent in extrema necessitate. Et licet dolor de peccato proritudo non reficiendi, quo quis dolet se non restituire cum posset, sit necessarius ad primam gratiam consequendam; quez est necesserum medium ad salutem; hoc tamen non est pecuniale resipuum peccati non restituendi, sed in omnibus peccatis mortaliibus compensis idem est dicendum. Restat ergo restitutioem esse ad salutem necessariam solum necessitate precepti, quando restitutio fieri potest, nam secundum accipiendo rem alterius cuiusdam violator iustitiae qualitas, ita etiam eam retinendum; sed ut iustitiae qualitas non violetur rem alienam accipiendo, necessarius est ad salutem ab eiusmodi acceptione rem aliena abstinei; ergo eadem ratione necessarius est ad salutem necessitate precepti rem alienam restituere, ne scilicet iustitiae qualitas rem alienam retinendo; est autem preceptum restituendi non modo naturale ex illo notissimorum principio deductum; Quod tibi non vis, alteri ne feceris, sed etiam divinum in Decalogo traditum. Non sursum facias, nam perinde est rem alienam non restituere, ac furtum contumaciam.

12 Quod aliam queritur partem est difficultas an preceptum restituendi sit affirmativum, vel negativum. Aliquid

in peccatis contingit, quorū satisfactio sit per virtutem penitentia-
tis, sed ergo fieri potest ut obligatio non inferenti dāmnum ad iustitiam distributivam pertineat, & ex ea oritur, ut re-
verbi obligatio illud refaciendi, sed ex commutativa; & ratio est quia mutatio ratio iuris in utraque obligatio; & quamvis enim ex distributione mala obligatio restituenda in distributore
oritur, hoc tamen non est ex mala, & iniqua distributione
praeſide, sed quia ea supponit debetur plus alii, ut servetur
geometrica proportio; & iniquis distributoribus minus, ac
proinde quod inique abullit illi est restituendum ex vi iustitiae
commutativa, ut patet ex exemplis supra adductis in proba-
tionē asserti; ex quibus etiam confitit partes ius suum ad bona
commodia ex iustitia distributiva non acquirende formaliter
a distributori, & quando illi distinguuntur a donante, vel legante,
sed ab ipso donatore, vel legatore distributori antem per actum
iustitiae distributivae habebit folium, ut conditio, sine qua bona
commodia non fierent propriū uniuicue. Denique hæc veritas
colligitur ex Canon. de iniuriis, & dāmni dāgabili ab Pon-
tifice. Si rite culpa dāmnum datum est, iuris satisfacere teneris,
cunt esse affirmativam, quia per illud iubetur actio positiva re-
stituere. Ita Soto, Valentia, Pontius, ex nostris, Bonac. Lef-
fus, & alii. Alio verò affectu esse præceptum purè negativum
quia licet secundum fons verborum videatur esse affirmati-
vum, secundum rem tamē est negativum, id enim ex dicto
certe resistit, ac si dicatis *ne resines alienum*, Ita Scot. loc. cit.
Medina, Adrian, Canus, Barnes, Vasquez, Molina, Turriza-
nos, & alii plures. Alii tandem docent esse præceptum affirmati-
vum involvens negativum. Quia negativum prohibet ad me-
ritum relata, & affirmativum præcipit certo tem-
pore, loco modo, & per longa faciendam esse restituitionem. Quia
negativum obligat tempore, & ad tempore, ut cetera præcepta
negativa, quia affirmativum obligat tempore, sed non ad tempore
qua nimur non tempore currunt circumstantia, & quibus
exequenda est positiva actio restituendi, pro quo opinione cie-
tantur D. Thomas 2. q. 92, art. 8. ad 1. Sylvestr. Catech. Sylvius
Nayarus, & alii, eamque autem esse omnium probabilissimam.
Amicus disp. 34. q. un. cum negare non possumus in restitu-
tione duo includi, quæ ambo sub præceptum cadere possunt, &
intra-

injustam detentionem rei aliena, quae est quaedam continuatio furtive actionis, que prohibetur praecepto negativo talem actionem non continuandi, & positivam actionem reddendi debito tempore, loco modo, & personae, quod suum est, qui iubet praecepto affirmativo, cum non minus tenetur, qui retinet alienam usurpat, illam commodo tempore, loco modo, & persona restituere, quam ab illius injusta detentione cessare.

13 Dicendum est cum secunda sententia praeceptum restitutio nis, quamvis quoad formam verborum sit affirmativum, tamen vera in substantia esse negativum. Hac est communior, & probabilius, quam non solum Scotis tenuerunt omnes, sed etiam plures Recentiores, praeterito vero Card. de Lugo, Caspensis, & alii. Ratio deducitur ex Scoto loc. cit. Negatio non retinendi alienum per restitutionem importata est ejusdem praecepti, ac negatio non usurpati, scilicet furandi alienum, qui enim furatur, & non restituit, eamdem usurpationem, moraliter continuat, sed primaria usurpatio est materia prima, & per se praecepti negativi ergo pariter continua non usurpatio erit ejusdem praecepti materia, ac proinde sicut usurpatio est contra praeceptum negativum, ita etiam, & re. entio. Confirmatur, quia per praeceptum non furandi per se, & primò importatur non accipere rem alienam invito domino rationabiliter, hac de causa secundum omnes est negativum; ergo idem dicendum est de praecepto non retinendi canendum per restitucionem importata, quia non restituere aliud non est, quā primū illud furtum moraliter continuit. Denique dico non potest cum tertia sententia esse praeceptum partim affirmativum, partim negativum, sed absolute negativum dicitur debet, scilicet ad hoc actio posita requiratur redendi alienum suo domino, alias qui non restituere, duo peccata committere, ut notat Caspensis tract. 18. disp. 1. sec. 2. unum omissionis actionis restituendi contrā praeceptum affirmativum, alterum commissionis, scilicet, restituendi contrā praeceptum negativum. Et quamvis ad hoc ipsum, quod est non retinere alienum, necessaria fit actio posita, que redditur domino, hoc tamen est per accidentem, ut notat Card. de Lugo disp. 8. sec. 2. quia aliter iustitia iniulta, & prohibita vitari non potest, sicut etiam ex praecepto negativo non occidendi tenetur aliquis equum suum a via diversere, in qua puer jacet, eum conterat, & ex praecepto negativo non moxcedi, proximas occasiones fornicationis tenetur fugere, & tamen nemo dicit has actiones positivas esse materiam primi, & per se sub his praeceptis carentem, sed solum per accidentem.

14 Ex qua doctrina solvitur fundatum prime, & tertia sententia, quia ad rationem praecepti affirmativi, & negativi primi, & per se non est attendendum ad modum quo ponitur, & significatur, ac scilicet, si affirmativus, vel negativus sed per se ad materiam primi, & per se praeceptam, unde si materia primi, & per se praecepta sit negatio, praeceptum quoque erit negativum in substantia, quamvis explicetur modo affirmativo, ut patet de praecepto jejunandi, hoc enim est negativum quamvis modo affirmativo explicetur, quia materia per illud primi, per se praecepta est negativa, praecepit enim, ne comedas bis in die, & sic etiam contraria, si materia per se, & primò praecepta sit affirmativa, praeceptum quoque erit affirmativum in substantia, quamvis modo negativum explicetur, ut si praeceptum audiendi sacram in die festo, quod est affirmativum, tradatur his verbis. Ne omissis sacram in die festo, non obstante hac forma verborum negativa, praeceptum est affirmativum, quia per ipsum praecepit materia posita, scilicet, auditio facit cum ergo materia praecepti restitutio primi, & per se praecepta sit negatio retentionis rei alienae condendum est praeceptum negativum, etiam si tradatur sub forma verborum affirmativa, unde idem est secundum rem dicere restitutio, ac si dicas, non retinetur alienum. Et quamvis ad hoc ipsum quod est non retinere alienum, necessaria sit actio posita, que redditur domino, hoc tamen est per accidentem, ut supra explicatum est, & idem hoc non variet naturam praecepti negativi.

15 Sed Obiectus ex Bonacina tract. de Rest. disp. 1. qu. 1. praeceptum negativum obligat semper, & pro semper, & per hoc distinguitur ab affirmativo, sed praeceptum restituendi non obligat pro semper, sapientem excusat aliquis a restituendo, ut infra contabit, quando nimur non currunt circumstan tiae, quibus exequenda est actio posita restituendi; ergo non est praeceptum negativum.

Respondetur negando minorum cum Card. de Lugo loc. cit. hoc enim praeceptum obligat semper, & pro semper modo, quo est praeceptum, nam praeceptum non est de non retinendo unquam alieno simpliciter, & absolutè loquendis de non retinendo alieno invito rationabiliter domino, aliquando autem propter qualiam speciales circumstan tias dominus circa retentionem non est rationabiliter invitatus, & idem recentio sub

illis circumstan tiae non est mala, quia sic non est prohibicioni objectum, non ergo tunc fit contra praeceptum non retinendi alienum invito domino; hoc ergo extra illas circumstan tias obligat semper, & pro semper fit catena praecepta negativa, quod etiam pater de ipso non furandi praecepto, quod non obligat sub circumstan tia extremæ necessitatis, tunc enim ablatio rei aliena non est mala, quia tunc non est objectum prohibitionis, ac etiam de praecepto non occidendi, quod in gravissima necessitate non obligat, nempe ad propriam defensionem, extra vero illam limitationem obligat semper, & pro semper, sicut catena praecepta negativa. Hoc autem advertendum est, restitutio nis ad salutem necessariam non solum eam esse, quae pertinet ad bona fortunam, sed etiam quae alla bona concordia interna, & externa, quia damnificatio illorum, cum sint majora bona, est contra praeceptum communiativam; unde materiam restitutio nis est pecunia, vel res pecunia estimabili vel familiis, tunc praeceptum restitutio nis spectat ad septimum Decalogi praeceptum non furandi, quando materia est fama, vel honor, spectat ad octavum praeceptum, quod prohibet non infamare, & tandem si restitutio fieri debet, quia quis falsum docuit doctrinam cum ex iustitia veritatem docere teneretur, ad praeceptum non mentiri spectat.

16 Quod ultimo quod est, partem, unde felicitate oritur obligatio restituendi. Dicendum est cum communis ex tripli capite nasci, loquendo de restitutio nis stricti, prout loquitur in praeceptis, nimur vel ratione foliis iniulta, acceptio rei aliena, etiamque rem forte non amplius habens, vel ratione foliis rei aliena, quando, scilicet, sine culpa venia ad te rei aliena, quia à fave, v.g. ignorans emitti, & bona fide teneat, vel ratione utriusque simili scilicet, iniulta acceptio, & rei, cum eam & a Domino iniulta abdulisti, & iniulta retines. Addunt aliqui, ut Bonacina loc. cit. obligatio non restituendi etiam ex contractu nasci, quando felicitate inter alias persona celebratus fuit contractus, ratione cuius emergit obligatio restituendi, & ratione pignoris, commodati &c. sed hoc caput locum habet, si nomine restitutio nis latet acceptio prius redditione, scilicet, rei debite ad qualitatem, ut idem Autor hic fatur iniulta autem acceptio hie late sumitur, prout significat quamcumque damnificationem alterius etiam sine sua laetitia utilitate, sic enim tenetur ad restitutio nis danni, qui domum vel messem alienum incendit, & iniulta flet famam, honorem, seu existimationem alterius. Hac autem iniulta acceptio necessaria est, quia ad inducandam obligacionem restitutio nis non sufficit voluntas etiam efficax accipiendi, & noceendi, excludit iniulta acceptio, hoc est damnificatio iniulta illata: nam quantumcumque furari decreverit, vel quempiam ad alterius nocumum horatum fuerit, ad nullam restitutio nis tenetur, si re vera aut nihil iniulta acceptum est, nec aliquod damnum iniulta illum. Acceptio denique rei aliena per iniustum contractum obligat ad restitutio nis, tamquam species iniulta acceptio.

17 Advertunt etiam communiter Doctores inter restitutio nis ratione iniulta acceptio, & restitutio nis ratione rei accepte hoc fieri differunt, quod hoc posterior locum non habet, nisi in professore bone fidei, nam si professore fidei rem esse alienam, si eam non restituit, statim fit professore male fidei, idque non tantum ratione rei accepte, sed etiam ratione iniulta retentionis, dum illam iniulta retinet, ac fruatur invito domino, & tenetur illi restituere etiam cum damno proprio, ut si rem emit a non domino, tenetur cum vero domino restituere; non obstante pretio pro ea venditor solitus habet tam actionem contra venditorem ex evictione. Rursus inter illas restitutio nis hoc enim est verius differunt, quod quando quia tenetur restituere ratione iniulta acceptio, semper manet obligatio compensandi damnum, & documentum illatum etiam res iniulta ablata periret; quando vero quis tenetur restituere ratione tantum rei accepte, si casu periret, vel sine culpa eius, qui retinet, ad nihil tenetur, quia in hoc casu nullum damnum iniulta, & res domino periret, quod intelligentem est, et quoniam postea bonae fidei existit, nam fidelis, qui quidam post talem notitiam ex iniulta rei detinente domino sequitur, tenetur iniulta detinente refaciere. Tandem inter illas restitutio nis hoc enim aliud discrimen foler a Doctoribus assignari, quod qui ad restitutio nis tenetur ex iniulta acceptio, etiam tenetur ad damnum fecuta, & luca, que ceslaventur in damnificato, ad quod non tenetur, qui ex sola ratione rei accepte obligatur, quod intelligentem est, quoniam postea bonae fidei existit, nam ad damnum fecuta post notitiam iniulta detinente tenetur, ut dictum est. Ita Sylvius, Amicus, Caspensis, & alii communiter.

in primis declaremus, quinam ad restitutio nis teneatur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quinam ad restitutio nis teneatur.

18 Prostrem est Difficultas, An quis obligatur ad restitutio nis ex levi, & levissima, culpa, nam dolo, & lata culpa nulla est dubitatio, pro cuius quodsi intelligentia recolendum est, quod supra dictum est disceptatur, 3. art. 2. n. 69. culpam non codem modo accipi a Theologis, & Jurisconsultis, nam ab illis sumitur pro peccato mortali, & veniali, ab illo vero culpa dividitur quælibet omissione aliquis diligenter, unde culpa dividitur in levi, & levissima, illa est omissione aliquis diligenter, quam diligentes illis artis adhibere solent, ista vero est omissione diligenter, quem diligenter, & prudenter adhibere solent, ut pluribus exemplis loco cit. explicatur, & è contra dividunt culpam in latam, latenter, & latissimam, culpa latissima est dolor apertus, latior est dolor presumptus, late est omisio aliquis diligenter, quam passim homines in talibus, vel materia adhibere solent, dolus autem est quavis callida, & machinatio ad circumveniendum, fallendum, & decipendum, ut habet Gloria ff. de dole lib. 1. & ita communiter Doctores discutunt; ex quo sequitur homines in suis actionibus possunt esse prudentes, prudentiores, & prudentissimi, si tantum fuerint prudentes, hoc est sufficienter adhibuerint diligenter in aliqua re agenda, nullam iniustitiam committere. Ex qua doctrina colligitur propriez difficutatis resolutio, neminem, scilicet, teneri ad restitutio nis, fecliso contractu, ob damnum alteri datum ex culpa levi, vel levissima, & ratio est, quia fœtus nemo tenetur prudenter esse, vel prudentissimus in rebus propriis, sed fatus est, si convenienter adhibebit diligenter, & moraliter sufficiens, multo minus tenetur est, tali est in bonis alterius; sufficit enim cuique ut in bonis alterius illam profiter diligenter, quam in suis factis tenetur, ut liber sit ab omni culpa, & obligatione. Ex quo deducitur, quod ex facto proprio, vel omissione in talibus calo sequitur sit malum alteri, non teneri quampli ad restitutio nis in foro interno, nisi in extero condemnatus esset, & post Judicium sententia, quia tale factum, vel omissione, non diceretur talia culpa, cum sufficiens diligenter sit adhibita, ubi autem nullum est peccatum, nec poena esse debet, approbat autem duximus feliciter contractu, quia si quis ad se obligatur ex vi contractus, etiam de levi, ac levissima culpa tenetur, ac etiam de casu fortuito, ut in dis, de contractibus dictum est, Ita Sylvester, Soto, Angelus, Stephanus a S. Gregorio, & plures alii.

19 Quare cum obligatio restitutio nis oritur ex solo, & culpa latissima, ut restitutio nis obligatur, debet esse mortalis, vel sufficiat, si sufficiat venialis. Communior opinio aliter debet esse mortalem, & ratio est, quia culpa venialis non est actus perfectus in ratione iniuria, sed impeditus ergo obligatio restituendi non inducit, quia talis obligatio oritur ex iniuria, nec obligatio potest esse majora nisi injuria quare ex iniuria venialis est, obligatio nis sub mortalibus inducere non potest, immo neque sub veniali, quia talis iniuria reputatur illa, tunc enim certum est, quia si cum futurum unius Julii v. est peccatum veniale, & si retinet illius erit peccatum veniale, atque id ex damnificatione levia in ea quantitate infligeret etiam obligatio restituendi sub veniali, quia culpa venialis non est simpliciter delictum, & iniuria, idque obligatio gravem restituendi parere res illa, quam mala fide possidet, non potest, ut si invenitur in obli gatione sub mortalibus, tunc inter utrumque possidetur hoc aliud interdictum, etiam si invenitur in obli gatione sub veniali, quod male fidei possidetur nullo tempore praescrivere potest, aut uscapere rem alienam mala fide retinentem, baten tantum possidetur bonae fidei, si tunc tempore ad prescriptio nem a iure praefinitum cum bona fide possidet, nec amplius ad restitutio nis tenetur. Ita DD. passim.

20 Tertiù adhuc certius est apud omnes Doctores ad restitutio nis faciendum obligari, qui iniulta rem alienam accepit, vel qui iniulta alteri damnum attulit, idque non modo cum re se, sed etiam cum per alios id præstat; unde omnes illi ad restitutio nis tenentur, qui quomodo sunt causa influens, & efficax damnum fecuti, ac si ex officio, & obligatio iniusta obligati cavere damnum non caverunt, unde Scotus loc. cit. & D. Thom. qu. 6. art. 6. & 7. concluding tenentur ad restitutio nis in duobus veribus comprehensos.

Jus, consilium, consensu, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstante, non manifestans.
Qui verius sic a Scotis, & Thomis ibidem explicitantur. Primo inffuso filios, servos, aut alias personas sibi subditas compellendo ad futurum faciendum, aut damnum alteri inferendum; vel futurum factum, ac damnum illatum ratum habendo. 2. consilium alteri suadendo, vel promissoibus, aut pre cibus illum promovendo. 3. consensu iniuncta aliqui actioni consentium præbendo. 4. palpatione seu adulatio, ut qui laude, vel exhortatione ignavia alium ad damnum inferendum excitat, & animat, palpo enim dicitur adulator laudans damnificantem, sic quod ex hoc moverit ad damnificantem.